

Registro Nr. 1791

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJS ARCHYVAS

FONDAS NR. 170 (SA)

KRINKŲ MAGDEBURGINIS TEISMAS

КРЫНСКИЙ МАГДЕБУРГСКИЙ СУД

**ĮKEITIMO IR KVITACINIŲ RAŠTŲ, TESTAMENTŲ, ĮGALIOJIMŲ, SKUNDŲ IR
KITŲ DOKUMENTŲ IŠRAŠŲ APYRAŠAS NR. 2**

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1738–1760 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE KRINKŲ MAGDEBURGINIO TEISMO FONDAŲ NR. 170 (SA)

2025-09-23 Nr. A7-9

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Miestų savivaldos institucijų XVI–XVIII a. įrašų arba aktų knygos – vienas svarbiausių šaltinių Lietuvos miestų istorijos tyrinėtojams. Jos padeda išaiškinti pakitimus miestų savivaldos institucijų veikloje ir nustatyti miestiečių kultūrinį lygį¹. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) teisę organizuoti savivaldą turėjo tie miestai, kuriems valdovas suteikdavo vadinamąją Magdeburgo privilegiją, t. y. teisę tvarkytis pagal Magdeburgo miesto (Vokietijoje) pavyzdį². Magdeburgo teisę pirmiausia gavo sostinė Vilnius. Ją suteikė Lietuvos didysis kunigaikštis (toliau – Ldk) Jogaila 1387 m. Vėliau ta teisė buvo suteikta Kaunui (1408 m.), Trakams (1409 m.) ir kitiems miestams. Intensyviausiai Magdeburgo teisė LDK plito po 1564–1566 m. reformų ir 1569 m. Liublino unijos. Tada magdeburginės privilegijos pradėtos suteikinti ir mažesniems gyvenvietėms bei miesteliams. Iki 1776 m. savivaldos teisės buvo duotos 28 miestams: Vilniui, Kaunui, Trakams, Veliuonai, Merkinei, Vištyčiui, Skuodui, Alytui, Biržams, Kėdainiams, Virbaliui, Lazdijams, Kretingai, Jurbarkui, Joniškiui, Simnui, Varniams, Naumiesčiui (Vladislavovui), Šeduvai, Šventajai, Vilkaviškiui, Liudvinavui, Liubavui, Šiauliams ir Viekšniams. Vieni iš jų buvo privatūs, t. y. įkurti privačiose valdose, kiti valstybiniai arba didžiojo kunigaikščio. Prie pirmųjų priklausė Kretinga, Skuodas, Biržai, Kėdainiai ir artimas jiems bažnytinis miestas Varniai, o visi kiti buvo valstybiniai³.

Magdeburgo teisė plito ir LDK žemėse, esančiose dabartinės Lenkijos sudėtyje, t. y. Palenkės regione⁴. Vienas iš šio regiono miestų – Krinkai (lenk. *Krynki*), kurie įsikūrė ir išaugo

¹ KIAUPA, Zigmantas, „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI–XVIII amžiuje“, *Jaunųjų istorikų darbai: respublikinės jaunųjų istorikų konferencijos tezės* kn. 3 (1980), p. 113.

² KIAUPA, Zigmantas, „Miestai“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius, 2001), p. 353. Seniausias Lietuvos savivaldis miestas yra Klaipėda. Pasak Jolantos Karpavičienės, 1258 m. suteikta Liubeko teisės privilegija laikoma pakankamu argumentu Klaipėdą traktuoti kaip pirmąjį savivaldų miestą dabartinės Lietuvos teritorijoje, KARPAVIČIENĖ, Jolanta, „Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais“, *Acta historica universitatis Klaipedensis* t. 17 (2008), p. 29–30.

³ TYLA, Antanas, „Įvadas“, *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 1, *Joniškis, Jurbarkas* (Vilnius, 1991), p. 5.

⁴ KIAUPA, Zigmantas, „Dėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų istoriografijos objekto“, *Lietuvos istorijos metraštis. 2007 metai* t. 2 (2008), p. 128.

prie kelio, vedančio iš Gardino per Odelską į Belską ir Brestą. 1569 m. lapkričio 22 d. Lenkijos karalius ir Ldk Žygimantas Augustas suteikė šiam miesteliui Magdeburgo teises⁵. Pagal šią privilegiją, visas kriminalines bylas turėjo nagrinėti valdovo skiriamas vaitas su suolininkais, o civilines – burmistras su tarėjais. Jų sprendimus miestiečiai galėjo apskųsti Krinkų laikytojui, iš jo – valdovui⁶.

1670 m. kovo 30 d. Lenkijos karalius ir Ldk Mykolas Kaributas Višnioveckis Krinkų teises sulygino su Gardino bei kitų miestų teisėmis. Paskutinį kartą Krinkams Magdeburgo miesto teisės buvo patvirtintos 1745 m. sausio 9 d.⁷

Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA) XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pirmojoje pusėje buvo saugomos 7-ios Krinkų magdeburginio teismo aktų knygos, apimančios 1696–1723, 1737–1752 m. laikotarpį⁸. Tačiau XX a. 6-o dešimtmečio pradžioje šios aktų knygos buvo nugabentos į Gardiną (Baltarusija). LVIA šiuo metu saugomi tik pavienių dokumentų išrašai iš Krinkų magdeburginio teismo aktų knygų⁹.

Išlikę pavienių dokumentų išrašai teikia fragmentinę informaciją apie Krinkų magdeburginio teismo pareigūnus. Dažniausiai sudarant šiuos dokumentus dalyvavo Krinkų miesto lentvaitis, burmistras ir visa taryba. Dokumentų išrašus pasirašydavo teismo raštininkas. 1738 m. Krinkų vaito pareigas ėjo Felicijonas Vengerskis (*Felicjan Węgierski*), lentvaičio pavaduotojo ir raštininko – Antanas Karnejus (*Antoni Korniej*), burmistro – Motiejus Januškevičius (*Maciej Januszkiewicz*)¹⁰; 1749 m. vaitu buvo Jonas Stryjenskis (*Jan Stryjenski*), lentvaičiu – Pranciškus Grinkevičius (*Franciszek Hrynkiewicz*), raštininku – Petras Kazimieras Glinskis (*Piotr Kazimierz Hliński*), burmistru – Juozapas Protasevičius (*Józef Protasiewicz*)¹¹; 1750 m. lentvaičio pareigas ir toliau ėjo P. Grinkevičius, vaito – J. Stryjenskis, burmistru buvo Jonas Jacevičius (*Jan Jacewicz*)¹²; 1752 m. lentvaičio pareigas ėjo Simonas Ancuta (*Szymon Ancuta*), burmistro – Tomas Binauskas (*Tomasz Bojnowski*), raštininko – jau minėtas P. K.

⁵ BACH -SZCZAWIŃSKA, Cecylia, „Z dziejow Krynek w XVI wieku“, *Studia Podlaskie* t. 22 (2012), p. 15.

⁶ RIMŠA, Edmundas, „Krinkai“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaundai* (Vilnius, 1999), p. 335.

⁷ Ten pat.

⁸ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита, *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской*, p. 384; *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*, сост. И. Спрогис (Вильна, 1901–1913), p. 409.

⁹ LVIA, f. 170(SA), ap. 2, b. 1–12.

¹⁰ Ten pat, b. 1, l. 1.

¹¹ Ten pat, b. 4, l. 1; ten pat, b. 5, l. 1.

¹² Ten pat, b. 6, l. 1.

Glinskis¹³. Pastarasis raštininko pareigas ėjo ir 1753 m.¹⁴ Krinkų lentvaičio pareigas 1758 m. užėmė Andrius Pisanka (*Andrzej Pisanka*), raštininko – Stanislovas Juozapas Počobutas-Odlanickis (*Stanisław Józef Odlan. Poczobut*), burmistro pareigas ir toliau ėjo T. Binauskas¹⁵; 1759 m. lentvaičiu buvo jau minėtas A. Pisanka, raštininku – S. J. Počobutas-Odlanickis, burmistru buvo išrinktas Andrius Miklaševičius (*Andrzej Miklaszewicz*)¹⁶.

1776 m. buvo panaikintos nedidelių miestų savivaldos, Krinkai taip pat prarado miesto teises. Jas neabejotinai atkūrė Ketverių metų seimo laikotarpiu, nors ir neturėjo reikalaujamos valdovo privilegijos. Tačiau, iki kol veikė atgaivinta savivalda, duomenų nėra. Po trečiojo ATR padalijimo, Krinkų miestą Rusijos imperatorė Jekaterina II padovanojo Pavelui Dynovui¹⁷.

XIX a. pirmoje pusėje Krinkų magdeburginio teismo aktų knygos buvo saugomos Gardino apskrities archyve.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo“¹⁸. Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

Gardino apskrities teismas, kuriame buvo saugomi ir Krinkų magdeburginio teismo dokumentai, 1853–1859 m. laikotarpiu Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui perdavė 429 bylas¹⁹. 1853 m. liepos 24 d. Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas gavo 209-ių bylų siuntą, kurioje buvo ir 7-os Krinkų magdeburginiam teismui priklausančios aktų knygos²⁰.

¹³ Ten pat, b. 7, l. 1, 3.

¹⁴ LVIA, f. 70(SA), ap. 2, b. 8, l. 1.

¹⁵ Ten pat, b. 10, l. 1.

¹⁶ Ten pat, b. 11, l. 1.

¹⁷ RIMŠA, Edmundas, „Krinkai“, p. 335, 337.

¹⁸ *Полное собрание законов Российской империи: Собрание 1825–1887*, т. 27, ч. 1, № 26126, p. 228 https://nlr.ru/e-res/law_r/search.php [žiūr. 2025–09–02].

¹⁹ *Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku: rys historyczny*, opr. Ryszard Mienicki (Wilno, 1923), p. 46.

²⁰ *Дело о передаче древних актов книг Гродненским уездным судом*, LVIA, f. 594, ap. 1, b. 660, l. 297.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18243 bylos. Krinkų magdeburginio teismo bylos (7 vienetai) N. Gorbačevskio kataloge sudarė atskirą grupę (Gor. Nr. 11094–11100)²¹. Pagal dokumentų pobūdį N. Gorbačevskis visas bylas pavadino Krinkų magdeburgijos aktų knygomis. Ankstyviausias dokumentas buvo 1696 m., vėlyviausias – 1752 m. Kiekvienai bylai kataloge suteiktas inventorinis numeris, nustatytos chronologinės ribos, nurodytas lapų kiekis.

1906 m. išleistas dalinai pertvarkytas Janio Sprogio senųjų aktų archyvo katalogas buvo informatyvesnis. J. Sprogio kataloge Krinkų magdeburginio teismo bylos taip pat sudarė atskirą grupę (Spr. Nr. 11130–11136)²². J. Sprogis visas bylas taip pat pavadino Krinkų magdeburgijos aktų knygomis. Ankstyviausias dokumentas buvo 1696 m., vėlyviausias – 1752 m. Kiekviena byla gavo naują inventorinį numerį, tiksliau apibrėžtos jų chronologinės ribos ir nurodytas lapų kiekis. J. Sprogio ir N. Gorbačevskio senųjų aktų katalogais, nepaisant jų neišbaigtumo, plačiai naudojamosi iki šių dienų.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl gražintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949–1951 m. Krinkų magdeburginio teismo fondui buvo suteiktas Nr. 170 (SA).

XX a. 5–6 dešimtmečiuose LDK laikotarpio Senųjų aktų knygų kompleksas buvo išdraskytas ir virto Baltarusijos archyvų papildymo šaltiniu²³. Krinkų magdeburginio teismo aktų knygos taip pat buvo nugabentos į Baltarusiją. 1950 m. lapkričio 5 d. bylų perdavimo rašte nurodoma, kad 7-ios Krinkų magdeburginio teismo aktų knygos buvo perduotos Baltarusijos centrinio archyvo filialui Gardine. Dėl šios priežasties šis fondas buvo išbrauktas iš archyvo apskaitos (1960 m. gegužės 4 d. aktas).

²¹ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита, *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской*, p. 384.

²² *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*, p. 409.

²³ KIAUPA, Zigmantas, *Lietuvos kultūros vertybių kelionės iki 1990 m.: praradimai ir sugrįžimai* (Vilnius, 2006), p. 119–120.

1975–1978, 1980–1981 m. Lietuvos TSR centriniame valstybiniame istorijos archyve atliktų Krinkų magdeburginio teismo fondo Nr. 170 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimų metu nustatyta, kad šiam fondui priklauso 1968 m. sudarytas apyrašas Nr. 2. Pagal šį apyrašą, šiam fondui priklausė 12 bylų, sudarytų iš pavienių dokumentų išrašų. Todėl fondas Nr. 170 (SA) buvo gražintas į archyvo apskaitą (1881 m. kovo 20 d. protokolas).

2025 m. naujai sudarius Krinkų magdeburginio teismo fondo Nr. 170 (SA) apyrašą Nr. 2, jame faktiškai yra 12 apskaitos vienetų.

Iš viso Krinkų magdeburginio teismo fonde Nr. 170 (SA) yra 12 apskaitos vienetų, kurių chronologinės ribos 1738–1760 m.

Įkeitimo ir kvitacinių raštų, testamentų, įgaliojimų, skundų ir kitų dokumentų išrašų apyrašas Nr. 2

1968 m. archyve buvo sudarytas fondo Nr. 170 (SA) „Krinkų magdeburginis teismas“ apyrašas Nr. 2. Šį apyrašą sudarė 12 apskaitos vienetų, kurių chronologinės ribos apėmė 1738–1760 m.

1975–1978, 1980–1981 m. Lietuvos TSR centriniame valstybiniame istorijos archyve atlikus Krinkų magdeburginio teismo fondo Nr. 170 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimą, nustatyta, kad šio fondo apyraše Nr. 2 yra 12 (dvylika) bylų. Taigi patikrinimas patvirtino faktinį šiam apyrašui priklausančių bylų kiekį.

Iš naujo pertvarkyti fondo Nr. 170 (SA) apyrašą Nr. 2 nutarta, norint ištaisyti jame pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2025 m., sudarant naują fondo Nr. 170 (SA) „Krinkų magdeburginis teismas“ apyrašą Nr. 2, buvo atlikti šie darbai: bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas; bylų priklausymo fondui nustatymas; trūkstumų fondo bylų paieška; dokumentų chronologinių ribų nustatymas; naujų bylos antraščių lietuvių-rusų kalbomis sudarymas.

Po pertvarkymo fondo Nr. 170 (SA) apyraše Nr. 2 bylų kiekis nepasikeitė. Jame yra 12 (dvylika) bylų. Tai įkeitimo ir kvitacinių raštų, testamentų, įgaliojimų, skundų ir kitų dokumentų išrašai iš Krinkų magdeburginio teismo aktų knygų. Dokumentų chronologinės ribos apima 1738–1760 m.

Šių bylų dokumentuose minimi Gardino pavieta buvę dvarai ir palivarkai – Kozerovščiznos, Treigių ir Grodkovščiznos palivarkai, Ciumičių kaimas, Ostapkovščiznos ir Gorkos dvarai.

Aprašant fondo Nr. 170 (SA) apyrašą Nr. 2 nefondinių bylų jame nerasta. Apyrašo lentelės pastabų skiltyje nurodytos dokumentų datų ribos ir kitos bylų ypatybės. Dokumentų išrašai iš Krinkų magdeburginio teismo aktų knygų parašyti lenkų kalba. Tvarkant apyrašą Nr. 2 sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos bylų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Atlikus Krinkų magdeburginio teismo aktų knygų, kurios yra įtrauktos į N. Gorbačevskio ir J. Sprogio senųjų aktų katalogus, paiešką, paaiškėjo, kad jos šiuo metu yra saugomos Baltarusijos nacionaliniame istorijos archyve Minske. Čia jos sudaro atskirą Krinkų magistrato fondą Nr. 1811²⁴.

Iš viso į fondo Nr. 170 (SA) Krinkų magdeburginio teismo apyrašą Nr. 2 įrašyti 12 apskaitos vienetų, kurių chronologinės ribos 1738–1760 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausioji specialistė

Violeta Pansevič

²⁴ *Фонды национального исторического архива Беларуси. Справочник* (Минск, 2006), p. 18; Ф. 1811 «Крынский магистрат», <https://fk.archives.gov.by/fond/98648/> [žiūr. 2025–09–02].